

Vliv skryté církve na Apoštolský exarchát v České republice¹

JIŘÍ DVOŘÁČEK

Už od poloviny šedesátých let 20. století, tedy od počátku existence tajných církevních struktur, zdůrazňoval Felix M. Davídek, zakladatel společenství Koinótés a pozdější tajný biskup, spolu se svými spolupracovníky důležitost řeckokatolické větve církve. Tento projekt je znám pod názvem O. V. E. S. (Opus Vocationum Ecclesiae Silentii)² a v Římě se o něm dozvěděli prostřednictvím míšeňského biskupa Gerharda Schaffrana. Prvotním podnětem jeho vzniku bylo pronásledování řeckokatolické církve v bývalém Československu a její následná likvidace 28. dubna 1950 na Prešovském „soboru“. Podle tajného biskupa Stanislava Krátkého byl hlavním důvodem založení řeckokatolické větve kontakt s Východem a slavení eucharistie.

Biskup Krátký zastával názor, že je v podstatě jedno, zda někdo přijme ve vězení eucharistii od ženatého muže anebo zda kněz, který proměňuje, je ženatý nebo svobodný. V této souvislosti zmiňuje i dějiny celibátu v západní církvi; nepochází z božského práva, ale je povahy ryze církevní a disciplinární.³ Dalším důvodem svěcení ženatých kandidátů měl být vstup vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR v srpnu 1968 a strach z pronásledování, které přijde. Pro tuto domněnku mluví i to, že první taková svěcení byla udělena až po srpnu 1968.⁴

Pro F. M. Davídka bylo obnovení řeckokatolických struktur i pojistkou, protože tajně svěcení ženatí

muži měli být státním orgánům méně nápadní než celibátníci. Kromě toho byl zcela správně přesvědčen o tom, že povolání ke kněžství není nutně spojeno s celibátem. To odpovídá i zkušenosti kněze Josefa Javory, pozdějšího generálního vikáře biskupa Davídka pro Východ, podle něhož se ženatí kněží velmi dobře osvědčili a jejich působení byla opravdová a živá.⁵

Jádrem problému se nicméně z pohledu kanonického práva jevila zmocnění ke změně církevní příslušnosti (ve staré terminologii „změna obřadu“) a otázka biritualismu.⁶ Aby mohli ženatí kandidáti přijmout kněžské svěcení, museli nejprve přestoupit z latinské do jedné z východních

Stanislav Krátký při oslavě deseti let kněžství v roce 1956

Foto: archiv Květoslava Šipra, CC BY-SA 4.0

1 Tématu článku se autor věnoval ve své habilitační práci na Teologické fakultě Katolické univerzity Eichstätt-Ingolstadt *Die Apostolische Exarchie in der Tschechischen Republik: Studien zur Geschichte, Gegenwart und Zukunft einer griechisch-katholischen Ostkirche*, otištěné v *Eichstätter Studien* Nr. 83. Verlag Friedrich Pustet, Regensburg 2020, s. 41–44 a 56–76. Za cenné připomínky děkuje Mons. PhDr. Milanu Hanušovi, protosyncelovi Apoštolského exarchátu pro věřící byzantského obřadu v České republice.

2 Šlo by volně přeložit jako Činnost mlčící církve zaměřená na kněžská povolání.

3 FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří: *Skrytá církev. Felix M. Davídek a společenství Koinótés*. CDK, Brno 1999, s. 87.

4 LIŠKA, Ondřej: *Církev v podzemí a společenství Koinótés*. Sursum, Brno 1999, s. 82.

5 FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří: *Skrytá církev. Felix M. Davídek a společenství Koinótés*, s. 87–88.

6 Biritualismus znamená, že katolický kněz má oprávnění slavit liturgii i v jiném obřadu (nejčastěji jde o kněze latinské církve, kteří

Biskup Ján Hirka Foto: Misko3, CC BY-SA 4.0

katolických církví sui iuris, v tomto případě do slovenské řeckokatolické církve, tehdy reprezentované Prešovskou eparchií. Felix Davídek spolu se svým světitelem, tajným biskupem Janem Blahou, byl přesvědčen, že obě zmocnění byla součástí speciálních papežských fakult.⁷ Podle Blahy zahrnovaly papežské fakulty ke svěcení nových biskupů v době pronásledování z kanonického pohledu i přechod do jiné východní církve: *Chápali jsme zmíněné papežské fakulty jako naši plnou autorizaci k povolání přechodů od jednoho ritu ke druhému. [...] Řídili jsme se principem epikie.*⁸

Biskupové Davídek a Blaha opírali své pravomoci k povolání přechodů v rámci katolické církve z jedné církve sui iuris do jiné (laicky: ke „změně obřadu“) také o zmocnění sahající až

k biskupu Pavlovi Peteru Gojdičovi na začátek 50. let. Biskup Gojdič před svým zatčením v roce 1950 udělil svému světícímu biskupovi Hopkovi zmocnění vydávat všechna povolení související s výkonem biskupského úřadu. Internovaný biskup Vasil Hopko převedl tato zmocnění na tajně vysvěceného řeckokatolického biskupa Ivana Ljavince, který je pak předal Felixi Davídkovi. Ten se domníval, že na jejich základě může činit rozhodnutí, která jsou za mimořádných okolností na základě papežem Piem XII. vydaných tzv. mexických fakult vyhrazena nejen Apoštolskému stolci, ale i nižším stupňům hierarchie. I kdyby byl tento předpoklad správný, nebyly by tyto fakulty nejspíše od konce roku 1968 relevantní. S účinností od 20. prosince 1968 byl totiž jmenován apoštolským administrátorem Prešovské eparchie Ján Hirka a text jmenovací buly výslovně uváděl, že jeho jmenováním pozbývá platnosti každá další pravomoc. A jelikož první kněžská svěcení začali ženatí muži přijímat až od roku 1969, nemohli být svěcení na právním základě těchto fakult.⁹

K tomu P. Fiala a J. Hanuš v knize *Skrytá církev* zmiňují vyjádření slovenského teologa Jána Krajňáka, tehdejšího proděkana teologické fakulty v Prešově, který je vypracoval na žádost pražské nunciatury 15. září 1991. Uvádí, že východní církev i po roce 1968 musela hledat výjimečné způsoby formace mladé generace duchovních. Mezi kandidáty byli i muži, kteří, i když byli během likvidace řeckokatolické církve v 50. letech vyhozeni ze seminářů a z klášterů,

neopustili myšlenku na svá kněžská povolání. Tehdy byli svěceni i ženatí muži, původně římskokatolíci, kteří se podle Krajňáka stali obětí diskriminace, jako by jejich svěcení byla namířena proti celibátu. Jak dále uvádí, byli všichni tito kněží podle původní koncepce kardinála Štěpána Trochty, který byl až do roku 1974 klíčovou osobností těchto aktivit, ve shodě s tehdejším administrátorem Prešovské eparchie Jánem Hirkou tajně svěceni pro podzemní církve (Ecclesia silentii – ES) ve východním obřadu s fakultou biritualismu.¹⁰ Biskupa Hirky se údajně v době před rokem 1989 dotazoval slovenský tajný biskup Ján Korec, zda tato dovolení udělil, a Hirka mu měl několikrát i písemně potvrdit, že ne.¹¹

Jak vypadal biritualismus v praxi, popisuje pozdější tajně svěcený biskup Jan Konzal. Během jednoho obřadu přijal v roce 1972 od dalšího tajného biskupa Bedřicha Provazníka ve východním ritu a i s liturgickými rouchy běžnými v byzantské liturgii nejprve nižší svěcení a pak i svěcení jáhenské.

Jak uvádí, vše bylo předem domluveno s prešovským ordinářem Jánem Hirkou. Východní liturgii si osvojil lépe než ostatní, protože od dětských let na Svaté Hoře a později v juvenatě ministroval v byzantském obřadu. Až později v praxi zjistil, že slovenští řeckokatolíci, zvyklí na podmínky diaspory mezi latinskými věřícími, nedělali v pastoraci v českém prostředí žádné obtíže.¹² I vztahy mezi tajnými birituálními skupinami v Čechách a na Moravě a prešovským administrátorem Hirkou byly až do

mohou sloužit bohoslužby i v některém z východních ritů). Fakultu biritualismu uděluje latinským kněžím Kongregace pro východní církev.

7 Jsou známy také pod názvem „mexické fakulty“ podle země prvního udělení. Jde o obecné označení pro soubor dispensí od liturgických, organizačních a disciplinárních předpisů, které papež může přechodně udělit biskupům. Viz VYBÍRALOVÁ, Eva: Mimořádné fakulty v Československu v letech 1948–1989. *Revue církevního práva*, 2019, roč. 25, č. 2, s. 43–62.

8 LIŠKA, Ondřej: *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, s. 83.

9 Tamtéž, s. 84–85.

10 FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří: *Skrytá církev. Felix M. Davídek a společenství Koinótés*, s. 90.

11 LIŠKA, Ondřej: *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, s. 85.

12 KONZAL, Jan: *Duch a nevěsta. Z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*. CDK, Brno 2010, s. 24–25.

Tajně vysvěcení kněží Jan Konzal v roce 1976, Ján Eugen Kočiš v roce 2008 a Ivan Ljavinec

Foto: Paměť národa

konce 80. let dobré, až později se Hirka od těchto skupin distancoval a úplně s nimi přerušil spolupráci.¹³

Z pohledu řeckokatolické církve měla svěcení ženatých mužů přispět k obnově této církve, která do roku 1968 nebyla státem financována¹⁴ a nemohla přijímat vlastní kandidáty. Až na několik málo kněží žijících na Slovensku se ale žádný ženatý kněz nezapojil do aktivit slovenské řeckokatolické církve. Z tohoto pohledu neměla tato svěcení pro tuto církev valný význam.¹⁵

Prvními biskupy, které Felix Davídek tajně vysvětil, byli řeckokatoličtí kněží Ján Eugen Kočiš a Ivan Ljavinec. Prvního vysvětil 3. prosince 1967, druhého 24. března 1968. Biskup Kočiš působil v Čechách, protože měl zákaz pobytu v prešovské a košické diecézi. S Davídkem spolupracoval jen do května 1968; od 1. srpna se stal farářem v Klenově v okrese Prešov.

Biskup Ljavinec po svém propuštění z vězení v roce 1960 pracoval v Praze v dělnických profesích, až od dubna 1969 mohl působit jako farář pražské řeckokatolické farnosti u sv. Klimenta. Ján Eugen Kočiš a Ivan Ljavinec byli jedinými Davídkem vysvěcenými biskupy, kteří po podmíněném biskupském svěcení mohli veřejně působit jako biskupové.

Postoj oficiální církve k tajným kněžím po roce 1989

Po listopadu 1989 se situace podzemní církve zásadně změnila. Nejprve se zdálo, že přechod tajně svěcených kněží do oficiální pastorace nebude žádný problém, protože diecéze tenkrát vedli biskupové jako Miloslav Vlk, Antonín Liška nebo později i Dominik Duka, kteří měli zkušenosti s podzemními církevními aktivitami. Někteří ordináři, jako olomoucký ar-

cibiskup František Vaňák nebo kardinál František Tomásek, byli přijímání tajně svěcených kněží velmi otevření. Podle Jana Konzala nebyly v prvních dvou letech po listopadu 1989 vzhledem k platnosti jejich svěcení žádné vážné výhrady.¹⁶

Tehdy se diskutovalo jen o dovození tajných svěcení, tedy jejich schválení Římem. Tajní kněží a biskupové byli vyzváni, aby se přihlásili u svého diecézního biskupa nejpozději do konce srpna 1990. Seznam přibližně 130 kněží a několika tajných biskupů, kteří této výzvy uposlechli, byl na jaře 1991 zaslán k přezkoumání Kongregaci pro nauku víry.

Brzy se však objevily první problémy. Údaje z tohoto prvního seznamu neodpovídaly odhadům o počtu tajně svěcených kněží a byly nepřesné: neseděly např. některé údaje a jména ženatých biskupů. Následně docházelo ke zpochybňování pokusů inte-

13 FIALA, Petr - HANUŠ, Jiří: *Skrytá církev. Felix M. Davídek a společenství Koinótés*, s. 91. Ve své autobiografii se nicméně biskup Hirka o tajné církvi vyjadřoval mnohem smířlivěji. HIRKA, Ján: *Pod ochranou Márie. Pastier v službe Cirkvi*. Prešovská univerzita, Prešov 2013, s. 131-132.

14 K obnově financování řeckokatolické církve, fakticky k legalizaci její činnosti, došlo až na základě vládního nařízení č. 70/1968 Sb., o hospodářském zabezpečení církve řeckokatolické státem. De jure ale řeckokatolická církev nikdy zrušena nebyla.

15 LIŠKA, Ondřej: *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, s. 86.

16 FLIEDR, Bob: *Jan Konzal. Zpověď tajného biskupa*. Portál, Praha 1998, s. 52.

grovat tyto tajně svěcené kněze do oficiálních církevních struktur, jak je podnikali někteří biskupové. Jednou z příčin problémů bylo, že tajné aktivity těchto kněží se většinou českých a slovenských biskupů a i Svatému stolci jevily jako podezřelé. Ze strany Říma byl tento negativní postoj dán tím, že vyjednávání vedl Mons. Jozef Zlatňanský, na něhož měl vliv kardinál Korec. Za vším byl slovenský nacionalismus: Korec prostě nesl, že tajní kněží cestovali z Čech na Slovensko a že nebyli pod jeho obediencí.¹⁷

Také v rámci československé biskupské konference zprvu existovaly značné rozdíly v přístupu k tajně vysvěceným kněžím: v některých diecézích mohli působit bez podmíněného svěcení, někde ne, a na Slovensku nesměli působit vůbec. Vše dále komplikoval fakt, že u skryté církve nešlo o homogenní organizaci, ale o více skupin a společenství bez jednotného řídicího centra. Proto i když papež Jan Pavel II. už při své první návštěvě Československa v dubnu 1990 zdůraznil, že v době komunistické totality nepůsobily v Československu dvě církve, oficiální a tajná, ale jen církev jediná, nebyla reakce československé biskupské konference jednotná. To lze dobře vidět na příkladu obou pastýřských listů, které vydali českoslovenští biskupové samostatně pro Čechy a Moravu a pro Slovensko.

Pastýřský list biskupů z 29. února 1992, určený českým a moravským diecézím, byl čten 8. března 1992 během nedělních bohoslužeb. Navazovala na něj krátká výzva těm tajným kněžím, kteří se dosud nepřihlásili, aby tak učinili u svých ordinářů nejpozději do 12. dubna 1992. V tomto listě biskupové ocenili činnost kněží v podzemí, nicméně po nich vyžado-

Diecézní biskup nitranské římskokatolické diecéze Ján Chryzostom Korec

Foto: volné dílo

vali, aby se podřídili svým místním biskupům: *Milí bratři [...]. Studovali jste a přijali jste pověření k církevní službě. Bylo to spojeno s nebezpečím, někdy i smrtelným, vždy však jste riskovali zaměstnání, svobodu, budoucnost svou i svých blízkých. Přesto jste obětavě pracovali pro Boha a církev, v části církve, která rozhodně nebyla církví mlčící, „ecclesiae silentii“ [...]. Vaše oběť nebyla marná. Upřímně za ni děkujeme a Vaši práce si vážíme. [...] I Vaši skrytou činnost je třeba uvést do souladu s veřejnou pastoračí. Není dále možné, aby bylo dvojí kněžství, dvoje bohoslužby, dvojí udělování svátostí, dvojí šíření evangelia. Proto je nutné, abyste se přihlásili u diecézních biskupů [...]. Prosíme Vás proto: [...] dovršte svou oběť tím, že přijmete rozhodnutí církve [...].¹⁸*

Postoj slovenských biskupů byl naopak negativní. Text se pouze

omezil na výčet povinností a sankcí, formulace dokumentu byla celkově velmi necitlivá a nešťastná. Slovenští biskupové vyzvali každého, *kto prijal tajne svätenie a este sa neprihlásil u diecézneho biskupa, na ktorého území trvalo býva, aby tak urobil najneskôr do Kvetnej nedele tohto roka [1992]. Kto by zostával v tajnosti kňazom i po tomto termíne, ten si musí uvedomiť, že nekoná apoštolát Cirkvi, ale vo skutočnosti Cirkvi škodí a sám sa vyčleňuje z jej spoločenstva.*¹⁹

Ačkoli byl tón českého pastýřského listu otevřenější a vstřícnější než list slovenských biskupů, byla formulace o dvojím kněžství nešťastná a vedla k nedorozumění, protože byla teologicky problematická. Je potřeba ji chápat spíše jako dva způsoby vykonávání pastorače. Tato formulace vyvolala u tajně svěcených kněží nevoli a u některých prohloubila již existující nedůvěru vůči oficiálnímu episkopátu.²⁰

V praxi byl postoj oficiální církve spíše negativní. Vypadalo to tak, že biskupové nepřijímali ani ty kněze, jejichž svěcení nebyla zpochybnována. Jako příklad lze uvést biskupa Jana Blahu: Je jediným biskupem skryté církve, jehož biskupské svěcení oficiální církev plně uznala. Nebylo mu však umožněno působit v církevní funkci odpovídající jeho biskupské hodnosti a mohl fungovat jen jako výpomocný kněz v Hradci Králové a později v jedné brněnské farnosti.²¹

„Přesvěcování“ tajných kněží: římské „Normy“

Rozhodující pro postavení československých kněží mimo oficiální struktury byla otázka, jak přijali své svěcení a zda mohli dokázat jeho platnost. Tyto kněze lze stručně rozdělit

17 Tamtéž, s. 65.

18 Informace o tajně svěcených biskupech a kněžích z 29. 2. 1992, příloha č. 1. Acta curiae episcopalis Brunensis, 1992, č. 2. Citováno in: LIŠKA, Ondřej: *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, s. 156.

19 Text vyšel ve slovenském týdeníku *Katolícke noviny*, 1992, č. 11. Citováno in: KONZAL, Jan: *Duch a nevěsta. Z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*, s. 107.

20 LIŠKA, Ondřej: *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, s. 156–157.

21 FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří: *Skrytá církev. Felix M. Davídek a společenství Koinótés*, s. 192.

do čtyř skupin: První skupinu tvořili kněží, kteří studovali v oficiálních seminářích a byli vysvěceni oficiálními biskupy. Patří mezi ně např. Václav Dvořák, Oto Mádr, Josef Zvěřina, Václav Malý a Miloslav Vlk. Ve druhé skupině jsou kněží, kteří přijali svěcení v zahraničí. Jde např. o Tomáše Halíka nebo Ivana (Odilo) Štampacha. Třetí skupina tajných kněží byla vysvěcena domácími tajnými biskupy. S vědomím Říma světili biskupové Ján Korec a Peter Dubovský. Ve čtvrté skupině jsou pak všechna svěcení, která udělil Felix M. Davídek.

Zatímco začlenění tajných kněží z prvních tří skupin proběhlo celkem bezproblémově, integrace kněží ze čtvrté skupiny byla komplikovanější. A právě tyto kněží se měli podrobit řešení představeném v tzv. Normách, tedy svěcení pod podmínkou (sub conditione).²²

Tyto „Normy“ vydala 5. února 1992 Kongregace pro nauku víry poté, co je papež Jan Pavel II. schválil po audienci prefekta této kongregace Josepha Ratzingera dne 27. ledna 1992.²³

Jako největší překážku vnímali tajně svěcení kněží povinnost nechat se znovu vysvětit (sub conditione). Po rozhodnutí Kongregace pro nauku víry bylo nové svěcení pod podmínkou jedinou cestou, jak získat jistotu o platnosti tajně udělených svěcení. To se týkalo plošně všech duchovních vysvěcených v Davídkově linii, kteří chtěli zůstat v duchovní službě. Reakce většiny těchto kněží a biskupů byla po seznámení se s „Normami“ pochopitelně velice negativní a postup Kongregace vnímali jako velmi přísný. Podle Jana Konzala byly „Normy“ dokonce v rozporu s Kodexem kanonického práva (Codex iuris canonici - CIC).²⁴ Řím však argumenty

Obsah **Norem** lze shrnout následovně:

Kdo z tajně svěcených kněží žije v celibátu a splňuje předepsané podmínky, tj. nechá se přezkoušet z teologie a znovu vysvětit pod podmínkou, může být přijat do kněžské služby v diecézi latinské církve.

Ženatí kněží mohou být po splnění výše uvedených podmínek začleněni buď do latinské církve jako stálí jáhni, nebo po uvážení řeckokatolického ordináře přijati jako kněží do místní východní církve (tj. nejprve do Prešovské eparchie, po vzniku Apoštolského exarchátu 15. března 1996 do něj). Přijetí do pastorace podle první možnosti předpokládalo, že tyto kněží nejprve přejdou do této východní církve, a to po výslovném schválení Apoštolským stolcem (byla tak učiněna výjimka z kánonu 32 § 2 Kodexu kánonů východních církví, Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium – CCEO, vztahujícího se i na latinskou církev, že pro takový přechod stačí souhlas obou biskupů na témž území).

Pro tajně biskupy stanoví „Normy“, že neženatí biskupové po splnění výše uvedených podmínek mohou být přijati do latinské církve nanejvýš jako kněží, ženatí biskupové nicméně jen jako stálí jáhni.

Ohledně svěcení žen „Normy“ pouze odkazují na oficiální nauku církve, podle níž je svěcení žen neplatné a nedovolené.

těchto tajně svěcených duchovních neuznal a důsledně vyžadoval splnění podmínek „Norem“, nové svěcení sub conditione a slib poslušnosti.

Zřízení Apoštolského exarchátu

Jak už bylo uvedeno, velké problémy se začleněním do oficiálních církevních struktur měli především ženatí tajní kněží, i když působili v obou obřadech a svěcení jim udělil Felix Davídek po souhlasu řeckokatolického ordináře. To doložil např. Ján Krajňák, tehdejší proděkan teologické fakulty v Prešově, nebo to lze odvodit i z prostého faktu, že prvními tajnými biskupy se stali řeckokatoličtí kněží Ján Eugen Kočiš a Ivan Ljavinec. Nadto je nesporné, že biritualismus nebyl projevem konspirace, ale vyjádřením opravdového vztahu k jiným církevním tradicím. Ján Krajňák a Fridolín Zahradník ve své „Manifestační přísaze“ z 12. listopadu 1993 dosvědčují, že jim Ján Hirka, řeckokatolický ordinář v Prešově, dal v září

1974 zmocnění přijímat vhodně připravené římskokatolické kandidáty kněžství do řeckokatolické církve, a to na základě Římem poskytnutých fakult určených pro dobu totalitního režimu v Československu. Po roce 1989 se slovenská řeckokatolická církev postupně od českých birituálních kněží distancovala a předávala je zpět do jurisdikce českých a moravských latinských biskupů.²⁵ V dopise z 1. května 1994, adresovaném Kongregaci pro nauku víry, Apoštolské nunciaturě v Praze a všem českým a slovenským biskupům, popřel biskup Hirka veškerá zmocnění uvedená v „Manifestační přísaze“. Vyjádřil se, že žádnými zmocněními ohledně přechodu z římskokatolické do řeckokatolické církve nedisponoval. Existuje však více indicií, že s těmito přestupy naopak souhlasil. Ján Hirka se zjevně několikrát setkal se Zahradníkem a Krajňákem, jak dosvědčuje i Ján Eugen Kočiš.²⁶ Tehdejší pražský arcibiskup kardinál Vlk se ve vlastnoručně psaném

22 LIŠKA, Ondřej: *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, s. 153–155.

23 FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří: *Skrytá církev. Felix M. Davídek a společenství Koinótés*, s. 193–195; LIŠKA, Ondřej: *Církev v podzemí a společenství Koinótés*, s. 157–163; KONZAL, Jan: *Duch a nevěsta. Z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*, s. 69–75.

24 KONZAL, Jan: *Duch a nevěsta. Z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*, s. 74.

25 FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří: *Skrytá církev. Felix M. Davídek a společenství Koinótés*, s. 199.

26 VYBÍRALOVÁ, Eva: *Untergrundkirche und geheime Weihen. Eine kirchenrechtliche Untersuchung der Situation in der Tschechoslowakei 1948–1989*. Echter Verlag, Würzburg 2019, s. 259.

zápisu ze setkání s Mons. Ljavincem z 24. května 1996 rovněž vyjadřuje, že je přesvědčen o opaku.

Katolická církev tedy v polovině 90. let stála před dvěma problémy: jak má naložit s tajně svěcenými a ženatými kněžími a nakolik je lze začlenit do pastorače. Problematika ženatých kněží v České republice a na Slovensku byla předmětem interdi-kasteriálního setkání dne 30. listopadu 1993 v Římě (byla na něm mj. nastolena otázka, zda přechod latinských tajně svěcených ženatých kněží do řeckokatolické církve nebyl „fictio iuris“). K vyřešení prvního problému posloužily „Normy“, druhé záležitosti vyšlo vstříc zřízení Apoštolského exarchátu, k čemuž došlo 15. března 1996 v Praze, a prvním apoštolským exarchou se stal Ivan Ljavinec. Ač-koli ten své biskupské svěcení, které přijal od Felixe Davidka v březnu 1968, považoval za platné a nikdy je nezpochyboval, přijal podmínky „Norem“ pro biskupskou reordinaci a 30. března 1996 se nechal znovu vysvětit na biskupa. Jako hlavní důvod svého rozhodnutí uváděl, že jeho svěcení nebylo nikde zdokumentováno v souladu s církevním právem, není tedy doložitelné, a proto je jeho dovolenost (tedy schválení Římem) problematická.²⁷

Personální prelatura nebo Apoštolský exarchát

Zřízení exarchátu zprvu nebylo kladně přijímáno jako způsob, jak tajně svěcené kněze zařadit do oficiální pastorače. O tom, že se uvažovalo i o jiných řešeních, se dovidáme ze zápisu z pracovního setkání tajných biskupů a jejich spolupracovníků, které se konalo 12.–13. dubna 1996 ve východočeské Zdobnici.²⁸ Na této synodě, jíž se účastnili tajní biskupové Jan Blaha, Jan Konzal, Stanislav Krátký, Jiří Krpálek, Bedřich Provasník, Dušan Špiner a Fridolín Zahradník,

Kardinál Miloslav Vlk v roce 2015

Foto: Ben Skála, CC BY-SA 3.0

dále tajní kněží Pavel Hradilek a Ján Krajňák, jakož i další členové pražské obce ES, někteří zmínění biskupové nepovažovali nově zřízený Apoštolský exarchát za nejlepší řešení pro tajně svěcené kněze.

Hlavními body jednání byl postoj zúčastněných k otázce reordinace, k možným důvodům zpochybnění platnosti svěcení v podzemní církvi a diskuze o začlenění ES do nově zřízeného exarchátu nebo případně do personální prelatury, kterou by bylo potřeba vytvořit. Dále se diskutovalo o tom, zda by začlenění do Apoštolského exarchátu mohlo být pro ES smysluplným řešením. Většina přítomných s tím nesouhlasila. Pouze biskup Krátký to viděl pragmaticky jako důležitý krok a jedinou schůdnou cestu. Podle něj by se tak navázalo na cyrilometodějskou misi, z kanonického hlediska by bylo řešení ve východním právu, a nadto východní církevní disciplína nabízí volnější prostor než západní.

Většina přítomných byla pro zřízení personální prelatury. Usnesli se, že na Apoštolský stolec podají žádost o zřízení prelatury, ve které se měly zachovat specifické metody pastorače a zvláštní charakter presbyterátu podzemní církve. Více zúčastněných mělo však pochyby ohledně proveditelnosti tohoto záměru. V dané souvislosti referoval biskup Blaha o jednání Stálé rady České biskupské konference (ČBK), na něž byl 26. února 1996 pozván: informoval o úmyslu biskupské konference podat žádost o zřízení prelatury, ale jen pokud budou přijaty „Normy“. ČBK pak nicméně musela změnit názor, protože krátce poté, 27. května 1996, se její předseda kardinál Vlk v dopise apoštolskému exarchovi Ljavincovi vyjádřil, že *osobní prelatura není naše přání ani výzva, jak si bohužel někteří lidé podzemí mylně vykládají*.²⁹

Na žádost o zřízení personální prelatury odpověděla Kongregace pro nauku víry až za dva roky. Její nový sekretář Tarcisio Bertone sdělil

Znak Apoštolského exarchátu v ČR

Foto: Tomáš Urban, CC BY-SA 3.0

²⁷ Informace podal autorovi osobně Mons. Milan Hanuš.

²⁸ Viz KONZAL, Jan: *Duch a nevěsta. Z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*, s. 82–85.

²⁹ Dopis se nachází v archivu Miloslava kardinála Vlka.

pražské nunciatury, že žádost byla zamítnuta.

Další setkání biskupů ES proběhlo na faře v Hrádku u Znojma 11.–12. října 1996.³⁰ Hlavním bodem byla opět otázka svěcení sub conditione, které účastníci znovu odmítli. Situace se ale během půl roku zcela obrátila: většina z těch, kdo ještě na setkání ve Zdobnici a Hrádku odmítala svěcení pod podmínkou a inkardinaci do Apoštolského exarchátu jako řešení pro kněze ES, nyní tajně žádala o obojí...

Začleňování tajných kněží do oficiální pastorace

Na příslušných odděleních římské Kongregace pro nauku víry se probíral postup začleňování ženatých tajných kněží do oficiální pastorace prostřednictvím nově zřízeného Apoštolského exarchátu. Výsledkem setkání v Římě 1. dubna 1996³¹ – věnovaného „normalizaci“ ženatých latinských kněží tajně svěcených v bývalém Československu, na kterém se vedle nejvyšších představitelů Kongregace pro nauku víry a pro východní církve zúčastnili i pražský apoštolský nuncius a za exarchát Mons. Ljavinec – bylo následující: 1) Mons. Ljavinec s pomocí Apoštolské nunciatury a kněze pověřeného Českou biskupskou konferencí vytvoří na základě kongregací poskytnutých podkladů seznam kněží, kteří se mají „normalizovat“. 2) Apoštolský exarcha každému z těchto kněží při osobním pohovoru vysvětlí podmínky pro přijetí do pastorace v rámci exarchátu, především potřebu doplnění teologického vzdělání a znalostí východního obřadu, potřebu svěcení sub conditione a skutečnost, že povolení k biritualismu se neuděluje automaticky. 3) Pro kandidáty budou připraveny kurzy, po jejichž absolvování předloží Mons. Ljavinec Kon-

Milan Hanuš, protosyncel Apoštolského exarchátu ČR

Foto: Jirka Bubeníček, CC-BY-SA

gregaci pro nauku víry jména kněží (spolu s jejich dokumentací), kteří mohou být schváleni pro pastorační službu v exarchátu. 4) Kongregace pro východní církve vše přezkoumá a podklady těch, které shledá jako vhodné, postoupí zpět Kongregaci pro nauku víry, která je předloží Svatému otcovi. 5) Apoštolský exarcha se postará o „změnu obřadu“ (tj. o přestup do východní církve) a o nové svěcení sub conditione kandidátů, kteří obdrží schválení, a pověří je příslušnými úkoly v duchovní správě. 6) Fakulta biritualismu se udělí na základě předchozího doporučení apoštolského exarchy a příslušného latinského biskupa.

Vypracováním seznamu kněží, kteří mohli být „normalizováni“, byl na 18. plenárním zasedání ČBK, které se konalo v Badině 8. listopadu 1996, pověřen Mons. Milan Hanuš, současný

protosyncel pražského Apoštolského exarchátu.

Jak autorovi tohoto textu sdělil, obdržel 53 adres tajně svěcených a ženatých kněží, kteří pobývali na území ČR a byli vysvěceni pro řeckokatolickou církev. Těm všem napsal, aby se obrátili na Apoštolský exarchát, pokud mají zájem působit jako kněží v byzantském obřadu. Následně 38 kněží absolvovalo rozhovor s apoštolským exarchou, sedm se jich přihlásilo písemně a zbytek na dopis nereagoval. Z těchto osob pak: dva kněží zemřeli (Václav Duroň a Antonín Tkáč), šest kněží, kteří ovdověli (František Kudláček, Josef Lacko, Miroslav Němec, Vlastimil Plšek, Antonín Rous a Bohdan Sroka), mohlo být podle „Norem“ začleněno do latinské církve, pět kněží vážně onemocnělo (Jaroslav Edlman, Jiří Horák, tajný biskup Karel Chytil, Josef Konzbul a Jiří Tichý), pět kněží sice projevilo zájem o rozhovor a bylo připraveno absolvovat teologický kurz, nesouhlasili však se svěcením sub conditione (Jan Franc, František Karel, Stanislav Pavlík, Ludvík Zelinka a blízký spolupracovník biskupa Zahradníka Milan Beran), osm tajně svěcených kněží nemělo zájem na pastoraci v rámci Apoštolského exarchátu a podmíněné svěcení odmítli (Jan Konzal, Pavel Hradilek, Fridolín Zahradník, Jan Kofroň, Miroslav Klípa a Josef Rendl. Jiří Hlaváč neprojevilo zájem o jakoukoli církevní službu a Ivan Synek byl inkardinován do brněnské diecéze jako stálý jáhen. Jan Kofroň sice nejprve odmítl svěcení sub conditione, pak je ale 12. května 2008 přijal a byl začleněn do latinské církve) a čtyři kněží z dalších důvodů nemohli být do Apoštolského exarchátu začleněni (Stanislav Bílík, Antonín Mareš, Petr Živný a Petr Helísek).³²

Nakonec tedy zbylo 21 tajně svěcených kněží, kteří měli zájem na

30 Srov. KONZAL, Jan: *Duch a nevěsta. Z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*, s. 85.

31 O tomto setkání informuje *Nota per l'Em.mo - Riunione del 1 Aprile 1996* (uloženo v archivu Miloslava kardinála Vlka) a *Conclusioni della riunione circa la regolarizzazione dei sacerdoti latini ordinati in condizione di sposati nell'ex Cecoslovacchia* (uloženo v archivu Mons. Milana Hanuše).

32 Jména uvedených kněží autorovi poskytl Mons. Milan Hanuš.

pastoraci v rámci Apoštolského exarchátu a podrobili se „Normám“, tj. nechali se znovu vysvětit. Na Generálním studiu dominikánů pak ve dnech 1. října 1996 až 18. ledna 1997 absolvovali teologický kurz zakončený komisionální zkouškou. Zároveň byl pro tyto kněze uspořádán kurz z východní liturgie.³³

Po absolvování těchto kurzů a účasti na exerciciích Tomáše Špidlíka SJ v želivském klášteře přijalo nakonec 18 ženatých tajně svěcených kněží 22. října 1997 od apoštolského exarchy Ljavince svěcení sub conditione (později se k nim připojil i tajný biskup Pavel Hájek, který byl řešen zvlášť a přijal svěcení sub conditione až 17. června 1998).³⁴ Před svěcením musel každý kněz podepsat prohlášení o změně „ritu latinského na byzantsko-slovanský“ s datem 4. října 1997. Tomuto prohlášení předcházela souhlas Svatého otce se „změnou obřadu“, které kněžím sdělil apoštolský nuncius Coppa.³⁵ Tito kněží byli veřejnosti představeni při bohoslužbě v katedrále sv. Víta, Václava a Vojtěcha u příležitosti zakončení desetiletí duchovní obnovy 23. listopadu 1997, jak o tom v dopise z 24. dubna 1998 informoval kardinál Vlk prefekta Kongregace pro nauku víry Josepha Ratzingera. Začlenění do exarchátu znamenalo však pro tyto kněze omezení jejich činnosti. Mohli sice v rámci exarchátu pastoračně působit, nesměli však slavit latinské mše sami jako hlavní celebranti, ale jen koncebrovat, což znamenalo podstatné omezení jejich původního biritualismu.³⁶

Z tajně svěcených kněží, kteří byli začlenění do Apoštolského exarchátu, jich ke dni sepsání tohoto příspěv-

Kardinál Tomáš Špidlík

Foto: David Vopřada, CC BY-SA 3.0

ku (říjen 2020) jedenáct zemřelo. Po smrti jsou také oba tajně svěcení biskupové exarchátu Ivan Ljavinec a Ján Eugen Kočiš.

Do Apoštolského exarchátu jsou v současnosti inkardinováni tito tajní kněží: Jiří Florian (nar. 1944), Miroslav Hába (nar. 1935), Antonín Hořák (nar. 1939), Josef Hořák (nar. 1933), Jiří M. Kvapil (nar. 1949), Vojtěch Mičan (nar. 1942), Jiří Remeš (nar. 1943), Jiří Stejkoza (nar. 1947) a Václav Ventura (nar. 1951). Podle možností vypomáhají (především v latinském obřadu) Jiří Florian, Jiří M. Kvapil, Antonín Hořák a Václav Ventura.

Problémy nově vzniklého Apoštolského exarchátu

Situace řeckokatolické církve v České republice nebyla na přelomu tisíciletí

jednoduchá. Jaké informace o Apoštolském exarchátu měla římská kurie, se dozvídáme z dopisu kardinála Vlka z 28. ledna 2000 prefektu východní kongregace, kardinálu Achille Silvestrinimu. V této *Zprávě o stavu „Unie“* stojí, že i když během začleňování tajných kněží do exarchátu panovala smířlivá atmosféra a respektovalo se, že podzemní kněží pocházeli z latinského ritu, postupně se od nich vyžadovalo, aby měli jen jednu identitu – řeckokatolickou. Kardinál Vlk uvádí, že řeckokatolická církev je *II. vatikánským koncilem nedotčená komunita*. Dále kongregaci informuje o zmatcích ve vnitřní správě exarchátu, např. že v období od konce 1997 do začátku roku 2000 nebyla svolána kněžská rada, sbor konzultorů ani liturgická komise. Podle této zprávy měla existovat řada fiktivních farností, tj. bez kostela, bez vlastní fary nebo farní kanceláře, kněží zde byli ustanoveni jen formálně a jednou za měsíc odsloužili východní liturgii pro pár věřících. Bývalí tajní kněží, inkardinováni do exarchátu, tím byli velmi zklamáni a frustrováni a cítili se odstrčení. Tehdejší apoštolský exarcha žil v nereálné atmosféře, řídil exarchát nekonceptně a odvolával se na čísla z roku 1945. Tolik dopis kardinála Vlka.³⁷

Pro správné pochopení textu dopisu je potřeba znát a chápat jeho pozadí. Dopis vychází z informací jednoho z bývalých členů podzemní církve, v současnosti působícího v Apoštolském exarchátu. Představy a očekávání tajně svěcených kněží narazily na realitu nově zřízeného exarchátu. Tito kněží si představovali, že po začlenění do něj budou dále pokračovat v pastoraci tak, jak

33 Rukopisné zápisky ze soukromého archivu Mons. Milana Hanuše.

34 Mezi podmíněně svěcenými nakonec chyběli středoškolský profesor Josef Mana, který nezískal církevní schválení, a MUDr. Josef Marvan, který nové svěcení a začlenění do AE nakonec odmítl. Informace autorovi podal Mons. Milan Hanuš.

35 HANUŠ, Milan: *Kapitoly z dějin východní katolické církve na území ČR a její postavení v právním řádu církve*. Rigorózní práce. CMTF UP v Olomouci, Olomouc 2011, s. 76–77.

36 FIALA, Petr – HANUŠ, Jiří: *Skrytá církev. Felix M. Davidek a společenství Koinótés*, s. 201. Fakultu biritualismu tenkrát získali z Říma jen někteří kněží.

37 Dopis se nachází v archivu Miloslava kardinála Vlka.

Církev řeckokatolická

Apoštolský exarchát v České republice

Jeho Svatost

Jan Pavel II.

Vatikán

V Želivě 20. 10. 1997

Vaše Svatosti,

při příležitosti výročí Vašeho zvolení na Petrův Stolec přijměte naše blahopřání a výraz hluboké úcty, který Vám posíláme z duchovních cvičení, vedených otcem Tomášem Špidlíkem, které jsou přípravou k naší duchovní činnosti v Apoštolském exarchátu řeckokatolické církve v České republice.

Vaše Svatosti, přijměte náš hluboký dík za Vaši otcovskou péči.

V synovské úctě a oddanosti

Miloslav Štěpánek
Václav Štěpánek
Stanislav Štěpánek
Petr Štěpánek
Stanislav Štěpánek
Stanislav Štěpánek
Stanislav Štěpánek
Stanislav Štěpánek
Stanislav Štěpánek
Stanislav Štěpánek
Stanislav Štěpánek
Stanislav Štěpánek

Miloslav Štěpánek
Stanislav Štěpánek
Stanislav Štěpánek
Stanislav Štěpánek
Stanislav Štěpánek
Stanislav Štěpánek
Stanislav Štěpánek
Stanislav Štěpánek
Stanislav Štěpánek
Stanislav Štěpánek

Ivan Ljavinec
 Ivan Ljavinec, biskup

apoštolský exarcha

Eugen Jan Kočíš
 Mons. Eugen Kočíš

generální vikář

Společný pozdrav kněží Svatému otci z exercicií v želivském klášteře, během nichž přijali podmíněčné svěcení (sub conditione)

Foto: archiv Apoštolského exarchátu

ji vykonávali v podzemní církvi. Byli frustrováni z toho, že jejich dosavadní práce nebyla brána vážně, a byli konfrontováni s „obnovenou“ realitou řeckokatolické církve, kterou považovali za uměle vytvořenou. K tomu je nutno přičíst ne zrovna ideální vztah mezi kardinálem Vlkem a tehdejšími vedením exarchátu, dále rezervovaný postoj kardinála k ženatým kněžím i k exarchátu jako takovému.

Za těchto okolností se kardinálu Vlkovi jevilo jako žádoucí, aby se nástupcem exarchy Ljavince stal kněz české národnosti a západního obřadu. Jen tak bylo podle jeho názoru možné změnit tento neblahý stav. Jmenování kandidáta slovenské národnosti by podle Vlka vedlo jen k prohloubení problémů, za nevhodného pro tuto funkci se mu proto jevil tehdejší protosyncel Ján Eugen Kočiš. Vzhledem k této situaci a omezenému počtu možných kandidátů navrhl kardinál Vlk Apoštolskému stolci (jak stojí v dopise kardinálu Achille Silvestrinimu z 26. ledna 2000)³⁸ čtyři osoby, které osobně považoval za nejvhodnější: šlo o Prokopa Jana Bahníka OP, Bernarda M. Špačka OP, tajného biskupa Bedřicha Provazníka a Alexeje Baláže. Jak Řím s tímto návrhem naložil, ukázala dvě biskupská jmenování v následujících letech: současného apoštolského exarchu Ladislava Hučka jmenoval papež Jan Pavel II. 24. dubna 2003, Ján Eugen Kočiš byl jmenován titulárním (světícím) biskupem přesně za rok, 24. dubna 2004 (emeritován byl 7. října 2006).³⁹

Poslední jednání mezi ES a Vatikánem

Neuspokojivá situace uvnitř Apoštolského exarchátu byla zřejmě

podnětem k dosud poslednímu oficiálnímu setkání mezi zástupci bývalé podzemní církve, kteří nechtěli přijmout řešení formou svěcení sub conditione, a vatikánskými úřady. To se uskutečnilo 14. února 2000 na pražské nunciatuře. K setkání došlo na podnět kardinála Vlka. Přítomno bylo 21 tajně svěcených kleriků, kteří měli podle „Norem“ postavení laiků. Z České biskupské konference se nezúčastnil nikdo. Ze strany Apoštolského stolce byli přítomni sekretář Kongregace pro nauku víry arcibiskup Tarcisio Bertone a pražský nuncius Giovanni Coppa. Hlavním cílem setkání bylo pro zástupce podzemní církve získat ujistění, zda řešení prezentované v „Normách“ bylo jediné a konečné. To zástupce Vatikánu potvrdil. Navzdory tomu poprvé z úst arcibiskupa Bertoneho zaznělo, že mexické fakulty byly na území bývalého Československa během komunistického režimu použity legitimně a že zahrnovaly i dovolení světit tajné biskupy bez předchozího souhlasu Říma (to je ovšem v rozporu s obsahem mexických fakult, z nichž jsou biskupská svěcení výslovně vyjmuta). Proto bylo o to překvapivější, ba až nepochopitelné, že ze strany sekretáře Bertoneho nezazněly žádné pádné argumenty ve prospěch „ordinatio dubie valida“ (tedy svěcení, u nichž byly pochybnosti o platnosti).⁴⁰

Oficiální dokument z tohoto setkání vyšel v *Katolickém týdeníku* 27. února 2000. Reakce příznivců podzemní církve na sebe nenechala dlouho čekat. Už 8. března 2000 na to reagovala iniciativa Kairos 98 v rezoluci Výzva k diskuzi o stavu katolické církve, zveřejněné v dubnovém čísle časopisu *Getsemany* (č. 105/2000), která se zabývala svě-

cením sub conditione jako nutnou podmínkou začlenění do oficiálních církevních struktur. Argumentem autorů prohlášení proti oficiálnímu dokumentu bylo, že hlavním důvodem přijatého řešení nebyly pochybnosti o platnosti svěcení, ale že šlo hlavně o poslušnost a podřízení se v rámci stávajících církevních struktur.

Závěrem

Od posledního oficiálního setkání členů ES se zástupci Apoštolského stolce uplynulo 20 let a dědictví podzemní církve, které v exarchátu přežívalo v osobách tajně svěcených kněží, během času přestává být viditelné jednoduše proto, že většina jich už není v aktivní kněžské službě a postupně vymírá. V prvních letech však tito kněží tvořili v Apoštolském exarchátu většinu a díky nim získal exarchát svůj specifický charakter. Zůstává proto mimo diskuzi, že to byla právě potřeba kanonicky vyřešit situaci ženatých tajně svěcených kněží, která byla jedním z důvodů založení exarchátu. Možná to byl tedy vůbec jediný důvod: bez potřeby kanonicky „normalizovat“ ženaté kněze z podzemní církve by exarchát v současné podobě zřejmě nikdy nevznikl a čeští řeckokatolíci by zůstali součástí slovenské řeckokatolické církve. Pro toto tvrzení nepřímě svědčí v poslední době stále silící hlasy, především z Vatikánu, které volají po znovupřipojení pražského exarchátu ke Slovenské metropolitní církvi. Nicméně autor tohoto textu má za to, že takový krok by nevyhovoval specifikům a potřebám české řeckokatolické církve. Naštěstí se zdá, že momentálně to není na pořadu dne. pd

³⁸ Viz tamtéž.

³⁹ Srov. 10 let Apoštolského exarchátu. Apoštolský exarchát Řeckokatolické církve v České republice, Praha 2006. Jmenovací dekret exarchy Hučka je uveden na s. 10, jmenovací dekret biskupa Kočiše na s. 16.

⁴⁰ Protokol z tohoto setkání vyhotovil člen a mluvčí ES Pavel Hradílek 18. 2. 2000. KONZAL, Jan: *Duch a nevěsta. Z dějin církevního podzemí ve 2. polovině 20. století*, s. 93–101 a 143–151.